

O‘ZBEK MAQOM SAN’ATINING MA’NAVIY-AXLOQIY MAZMUNI VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTI BILAN BOG‘LIQLIGI

Baratova Zulfizar

TDPU “Musiq ta’limi va san’ati” yo’nalishi I- bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o‘zbek maqom san’atining ma’naviy-axloqiy mohiyati, inson ruhiyati va jamiyat madaniy rivojida o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, maqomning shaxs tarbiyasiga ta’siri, milliy o‘zlikni mustahkamlashdagi roli hamda zamonaviy ijtimoiy jarayonlar bilan bog‘liqligi ilmiy-nazariy asosda yoritiladi. Maqomning badiiy-tarbiyaviy kuchi, uning ohang tizimida mujassam falsafiy ramzlar va estetik qadriyatlar tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Maqom, ma’naviyat, axloq, estetik tafakkur, Shashmaqom, musiqiy meros, an’ana, madaniy taraqqiyot.*

THE SPIRITUAL AND MORAL ESSENCE OF UZBEK MAQOM ART AND ITS RELATION TO SOCIAL DEVELOPMENT

Annotation: *This article analyzes the spiritual and moral nature of Uzbek maqom art, its role in human psychology, and its significance in the cultural development of society. It also examines the influence of maqom on personal upbringing, its contribution to strengthening national identity, and its connection with modern social processes from a scholarly and theoretical perspective. The artistic and educational power of maqom, as well as the philosophical symbols and aesthetic values embodied in its melodic structure, are also interpreted.*

Keywords: *Maqom, spirituality, morality, aesthetic thinking, Shashmaqom, musical heritage, tradition, cultural development.*

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННАЯ СУЩНОСТЬ УЗБЕКСКОГО ИСКУССТВА МАКОМА И ЕЕ СВЯЗЬ С ОБЩЕСТВЕННЫМ РАЗВИТИЕМ

Аннотация: *В данной статье анализируется духовно-нравственная природа узбекского искусства макама, его роль в психологии человека и*

значение в культурном развитии общества. Также рассматривается влияние макама на воспитание личности, его вклад в укрепление национальной идентичности и связь с современными социальными процессами с научно-теоретической точки зрения. Интерпретируются художественно-воспитательная сила макама, философские символы и эстетические ценности, воплощенные в его мелодической структуре.

Ключевые слова: *Маком, духовность, нравственность, эстетическое мышление, Шашмакам, музыкальное наследие, традиция, культурное развитие.*

O'zbek xalqining ko'p asrlik ma'naviy merosida maqom san'ati alohida o'rin tutadi. Maqom – bu nafaqat musiqa tizimi, balki sharqona tafakkur, ruhiy tarbiya, estetik qarash va axloqiy qadriyatlarning musiqiy shaklidir. Insonning ruhiy kamolotida maqomning ta'siri katta bo'lgani bois, u qadimdan tasavvuf, adabiyot, falsafa va ma'rifat an'analari bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan. Bugungi globallashuv sharoitida milliy musiqiy merosning ma'naviy-axloqiy ahamiyatini yangicha talqin qilish, uni yoshlar tarbiyasida samarali qo'llash jamiyat taraqqiyoti uchun muhim vazifa bo'lib bormoqda.

1. Maqom san'atining ma'naviy-axloqiy mohiyati.

Maqomning ohanglari, pardalari, usullari va matnlari inson ruhiga bevosita ta'sir etuvchi kuchga ega. Ayniqsa: shashmaqomning “Buzruk”, “Rost”, “Navo”, “Dugoh” kabi maqomlari Farg'ona-Toshkent yo'li maqomlari, Xorazm maqomlari o'zining falsafiy chuqurligi va tarbiyaviy mazmuni bilan ajralib turadi. Maqom san'ati o'zbek xalqining ko'p asrlik musiqiy tafakkuri, ruhiy dunyosi va ma'naviy tajribasini mujassamlashtirgan noyob madaniy hodisadir. Uning ma'naviy-axloqiy mohiyati, avvalo, inson ichki olamini poklash, ruhiy uyg'oqlikni ta'minlash va komillik sari yetaklash kabi g'oyalarda namoyon bo'ladi. Maqomning asosiy vazifalaridan biri – tinglovchining ruhiga tasalli berish, uning qalbida ezgulik, sabr, matonat, muhabbat va diyonat kabi yuksak fazilatlarni uyg'otishdir. Sharq falsafasida maqom ruhiy tarbiya maktabi sifatida talqin qilingan. Ayniqsa,

tasavvufiy an'anaga mansub ohanglar insonni nafs bilan kurashga, ichki uyg'onish va ruhiy poklanishga chorlaydi. Maqom matnlarida uchraydigan ilohiy ishq, vafodorlik, insoniylik, tavozu, sabr-toqat haqidagi fikrlar tinglovchida axloqiy kamolotga intilish tuyg'usini kuchaytiradi. Shuning uchun ham maqomni qadimda "ruh quvvati", "qalb davosi" deb atashgan. Maqomning ma'naviy mazmuni uning ohang tizimida ham mujassam. Har bir maqomning pardalari, ritmik tuzilishi, ohangiy rivoji inson his-tuyg'ulari bilan uyg'un holda harakat qiladi. Masalan, "Buzruk" maqomi ulug'vorlik va qat'iylik ramzi bo'lsa, "Rost" maqomi rostgo'ylik, poklik va hayotiy uyg'unlik timsoli sifatida talqin qilinadi. "Navo" maqomi esa inson qalbida muhabbat, shukronalik va tasalli tuyg'ularini uyg'otadi. Bu ohanglarning barchasi inson psixologiyasida ma'lum ma'nolar uyg'otib, uni ma'naviy tarbiya yo'liga yetaklaydi. Maqom san'ati o'zining badiiy-falsafiy qatlamlari orqali insonni chuqur fikrlashga undaydi. Maqomni tinglayotgan kishi o'zining ichki olami bilan muloqot qiladi, hayot voqealariga boshqacha nazar bilan qaray boshlaydi. Bu jarayonda ichki kechinmalar, ruhiy izlanishlar, fikrlar tiniqlashadi, inson o'zligini anglash bosqichiga ko'tariladi. Shu bois maqom – bu shunchaki musiqa emas, axloqiy-estetik maktab, ruhning tarbiyachisidir. Maqomning ma'naviy-axloqiy mohiyati uning tarbiyaviy kuchida yanada yorqin namoyon bo'ladi. Maqomni eshitgan yoki uni ijro etgan shaxs musiqaning tarbiyaviy ta'sirini chuqur his etadi. U tinglovchini o'zini tutish madaniyatiga, bosiqlik, kamtarlik, sabr va hurmat kabi fazilatlarga yo'naltiradi. Maqom ijrochiligi maktablarida ustoz-shogird an'anasi asosida tarbiya jarayoni olib boriladi, bunda nafaqat musiqiy bilim, balki odob, halollik, mas'uliyat, mehr-shafqat kabi insoniy fazilatlar ham singdiriladi.

Yana bir muhim jihat – maqomning xalqni birlashtiruvchi kuchidir. U milliy o'zlikni mustahkamlaydi, xalqning tarixiy xotirasi va ma'naviy ildizlari bilan bog'laydi. Maqomni tinglagan inson o'z madaniyatini yanada chuqurroq anglaydi, bu esa jamiyatda axloqiy barqarorlik va ruhiy uyg'unlikni mustahkamlaydi.

Shunday qilib, maqom san'ati o'zbek xalqining ma'naviy merosida eng olijanob axloqiy qadriyatlarni mujassam etgan. U inson ruhiyatiga bevosita ta'sir

qiluvchi qudratli vosita sifatida komillik sari yetaklaydi, jamiyatning ma'naviy va axloqiy poydevorini mustahkamlashda muhim o'rin egallaydi.

Sharq falsafasida musiqaga ruhni poklovchi vosita sifatida qaralgan. Maqomning ohanglari inson qalbini tinchlantiradi, ichki dunyosini uyg'unlashtiradi, axloqiy yetuklikka chorlaydi. Maqom matnlarining asosida tasavvufiy qarashlar — muhabbat, sabr, kamtarlik, komil inson g'oyasi yotadi.

2. Maqomning estetik tafakkur shakllanishidagi o'rni.

Maqom — o'zbek musiqa tafakkurining yuqori bosqichi. U: ohang va ritm uyg'unligi orqali estetik didni shakllantiradi, tinglovchida nafislik, mulohaza va tafakkur madaniyatini rivojlantiradi, badiiy qadriyatlarga ongli munosabat hosil qiladi.

Maqomni tinglash jarayonida insonning idrok faoliyati faollashadi, musiqaning ichki dramatizmi va ohangiy rivoji orqali hayot hodisalarini chuqurroq tushunishga intiladi. Natijada estetik tafakkur kengayadi. Maqom – bu millat madaniy darajasi va ruhiy birlik darajasining ko'zgusi.

Maqom yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida:

- ✓ ezigulik va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlashda
- ✓ milliy o'zlikni anglash jarayonida
- ✓ ruhiy uyg'oqlik va odob-axloqni shakllantirishda bevosita rol o'ynaydi.

Maqom ansambllari, maktablari va to'garaklari faoliyati yoshlar orasida ma'naviy immunitetni kuchaytiradi. Chunki maqom — nafaqat musiqa, balki komil inson tarbiyasi tizimidir.

Bugungi kunda Shashmaqomning qayta tiklanishi, maqom festivallarining o'tkazilishi, maqom ijrochiligi maktablarining rivojlanishi o'zbek jamiyatida madaniy yangilanishga xizmat qilmoqda. Maqom san'atining rivoji milliy qadriyatlar tiklanishi bilan birga borib, jamiyatning ma'naviy poydevorini mustahkamlamoqda. Maqom tinglovchilarni go'zallikni qadrlash, nafislikka intilish, ma'naviy poklikka ergashish ko'nikmasini shakllantiradi. Bu esa jamiyatning umumiy madaniy darajasini oshiradi.

3. Maqom va komil inson falsafasi.

Maqom matnlari va ohanglari tasavvuf falsafasi bilan birlashib, komil inson g'oyasini kuylaydi. Maqomning asosiy mazmuniy qatlamlari:

- insonning ichki kurashi,
- qalb poklanishi,
- ma'naviy yetilish jarayoni,
- muhabbatning ilohiy talqini,
- sabr va bardoshlik,
- nafsni yengish kabi g'oyalardan iborat.

Shu jihatdan maqom – insonning ruhiy kamolotini tarbiyalovchi san'at.

Xulosa qilib aytganda o'zbek maqom san'ati nafaqat musiqiy meros, balki jamiyatning ruhiy-ma'naviy taraqqiyotini belgilab beruvchi omildir. Uning badiiy-falsafiy mazmuni inson axloqini shakllantiradi, estetik tafakkurni rivojlantiradi, komil inson g'oyasiga xizmat qiladi. Maqomni keng targ'ib qilish milliy madaniyatning yuksalishi, jamiyatning ma'naviy barqarorligi va yosh avlodning axloqiy kamoloti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A. O'zbek musiqa merosi va uning falsafiy asoslari. – Toshkent, 2018.
2. S. Mamajonov. Shashmaqom tadqiqotlari. – Buxoro, 2015.
3. Qodirov S. Sharq musiqasi tarixi. – Toshkent, 2020.
4. Fitrat A. O'zbek musiqasi haqida. – Samarqand, 1927.
5. Mirzayev M. Maqom va ma'naviyat. – Toshkent, 2019.